

شهر، بعد از روز پیروزی

لیلی رحمانی

دروozهای بهمن سال ۱۳۵۷ که **نسیم‌بهار در زمستان وزیدن گرفته بود**، **سوای مردم مبارز، سازمان‌ها، مؤسسات و ادارات مختلف بسیاری هم بودند که به انقلاب پیوستند و با ارائه خدماتی، کمک‌رسان به این جریان شدند و نقش آگاهی‌دهنده را هم ایفا کردند.** **شهرداری مشهد یکی از این سازمان‌هاست که برابر اسناد موجود تا پایان بهمن و پس از آن دست به اصلاحات و ارائه خدمات زدو در ادامه هم دستخوش تغییرات بسیار شد.**

- صدور اجازه ساخت به زمین‌های کمتر از ۲۵ه مترمربع** از دوران پرشکوه مبارزات انقلابی مردم، شهرداری مشهد نیز برای همراهی کارکنان شهرداری مشهد با انقلاب اسلامی دست به اقداماتی زد که به کاهش نارضایتی‌ها منجر شد. ازجمله این اقدام‌ها تجدیدنظر در برخی قوانین شهرداری از اواخر آبان ۱۳۵۷ است. برای نمونه چوبک، شهردار مشهد، دی‌ماه این سال درباره مقررات نقشه جامع شهر تجدید نظر کرد و در ۲۴دی‌ماه در اطلاعیه‌ای چنین اعلام کرد: «انجمن شهر مشهد در جلسه خود با توجه به خواسته‌های مردم و با الهام از نیات عالیه آیات عظام مبنی بر رفع ناراحتی

تغییرات مدیران شهرداری

یکی از اقدامات دیگر شهرداری مشهد پس از انقلاب اسلامی، عزل و تغییرات مدیران رژیم پهلوی بود. در این دوران با اینکه بسیاری از مدیران عزل و منواری شدند یا استعفا کردند، این اوضاع در شهرداری مشهد متفاوت بود. زمانی که موضوع تغییر شهردار مشهد مطرح شد، یوسف چوبک که همراهی درخور توجهی در جریان انقلاب داشت، از حمایت کارکنان شهرداری برخوردار شد و تجمعی برای حمایت از او در سالن اجتماعات شهرداری در سوم اسفند شکل گرفت. با این پشتیبانی‌ها، چوبک در دوران استانداری موقت وثوقیان به فعالیتش ادامه داد و این روند تا زمان انتخاب استاندار جدید توسط دولت موقت ادامه یافت.

طاهر احمدزاده نیز در پانزدهم اسفند به سمت استانداری خراسان منصوب و تغییرات جدی آغاز شد. او در بیستم اسفند انجمن‌های استان، شهر و شهرداری را منحل کرد و «شورای ملی شهر مشهد»، جای انجمن شهر و شهرداری را گرفت. همچنین علی اکبر صابری فر و محمدعلی غفاریان نایب‌رئیس‌های شورای ملی شهر

و

و

و

غلامرضا آذری خاکسترا بارش دوباره برف در زمستان امسال سبب شد تا روایتی دیگر از آب و هوا در مشهد قدیم را از لایه‌لای اسنادکاهی بیرون بکشیم و پیش دیده تماشا بگذاریم. جالب است بدانید در گزارش‌های محرمانه کنسولگری بریتانیا در خراسان از آب‌وهوا و وضعیت جوی، ذیل عنوان «اوضاع زراعت، نگاشته شده که در آن‌ها به مقدار بارش برف و باران در مناطق مختلف خراسان اشاره شده است. گزارش‌های سرکنسول انگلیس در مشهد نشان می‌دهد اهمیت هواشناسی باعث شده بود تا پس از افتتاح کنسولگری، دمای هوا در ماه‌های مختلف سال به‌طور روزانه ثبت شود.

همچنین نخستین بار

کنسولگری انگلیس به نصب دستگاه‌های هواشناسی اقدام کرد. ورود این دستگاه‌ها در زمان سرکنسولگری سرپرسی سایکس(۱۳۲۴-۱۳۳۲ قمری) انجام شده‌است. به‌نوشته آنتونی‌وین، «هنگامی که سایکس محموله‌ای سری از انواع آلات و ادوات را به کنسولگری برد، سوء ظن اهالی مشهد را برانگیخت. افکار عمومی به دو بخش تقسیم شده بود که آیا ما درصدد ایجاد تلگراف بی‌سیم هستیم یا اینکه بمب وارد کرده‌ایم. این ادوات ولی اعضای ملی‌گرای انجمن ایالتی. وقتی خیالشان راحت شد که برای

روایتی درباره ارائه خدمات و تغییر و تحول‌های شهرداری مشهد در آخرین روزهای بهمن۱۳۵۷

تهدید می‌کردند. از همین رو، همه رانندگان و مأموران آتش‌نشانی به صورت کتبی به مردم اعلام کردند که قادر به رنگ‌پاشی نیستند و اعتراض دارند که چرا دو دستگاه ماشین آتش‌نشانی تحویل درجه‌داران شده‌است. سوای این، اعدام یک درجه‌دار لشکر در میدان شاه(شهدا) به‌وسیله نردبان ماشین آتش‌نشانی سبب شد سیداحمد شجاعی، رئیس آتش‌نشانی وقت مشهد، دوازدهم دی دستگیر و بازجویی شود. با همه این اوصاف، مأموران آتش‌نشانی در روزهای پیش از بهمن، به‌ویژه در ۹ و ۱۰ دی نیز از طریق سندیکای کارگری با جامعه روحانیت اعلام هم‌بستگی و همراه دیگر کارمندان شهرداری در راهپیمایی‌ها شرکت کردند.

- سخنرانی در تالارهای شهرداری

اوایل بهمن ماه سخنرانی‌هایی درباره تشکیل حکومت اسلامی در برخی سالن‌های ادارت از جمله تالار شهرداری و مشهد برگزار شد، چنانچه در سوم بهمن اجتماع بزرگی از کارمندان، کارگران و دیگر طبقات مردم مشهد در تالار بزرگ شهرداری و دیگر سالن‌های عمومی این اداره برپا شد. از نکات درخور توجه در این اجتماع، حضور اعضای انجمن شهر و شهردار است. روی مردم می‌پاشیدند، مردم مأموران آتش‌نشانی را دشمن قلمداد می‌کردند و با سنگ و چوب به‌آن‌ان حمله‌ور می‌شدند و خساراتی به ماشین‌ها وارد و رانندگان را

پاک‌سازی شهر برای روز پیروزی

اسناد همچنین می‌گویند که در فاصله یک‌ماهه پیش و پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مسئولیت‌های شهرداری با دقت انجام نشده بود و به همین علت پس از تثبیت اوضاع در بیست‌وپنجم اسفند ۱۳۵۷ مردم به پاک‌سازی خیابان‌ها اقدام کردند و از اولین ساعات بامداد روز جمعه با حمل وسایل نظافت و با میل و رغبت خاک‌روبه‌های شهر را جمع کردند. روزنامه خراسان در تاریخ یکشنبه بیست‌وهفتم اسفند همان سال چنین می‌نویسد: «کامیون‌ها، لودرها، وانت‌هاو… دیروز در خدمت گروه‌های مختلف مردم بود. همه جوار و به‌دست به نقاط مختلف شهر می‌رفتند تا به ندای هم‌بستگی و اتحاد پاسخ مثبت دهند. یک کامیون ارتشی جمعی از ارتشیان و گروه‌های مردم را حمل می‌کند… طاهر احمدزاده، استاندار وقت، همراه با جمعی از علما و روحانیان نیز با دردست‌گرفتن جارو و جمع مردم پیوست. همچنین ۸۱ یابگاه در ۸۱ نقطه شهر دایر شد و

از کشور خوانده شد. در ادامه هم یکی از روحانیان در باره انقلاب عظیم ملت ایران سخن گفت و حجت‌الاسلام والمسلمین حاج‌شیخ هادی خامنه‌ای نیز سخنانی با عنوان «جمهوری اسلامی و رهبری» بیان کرد. گزارش شده است که این مراسم به مدت سه روز برگزار شد و سخنران روز چهارم بهمن نیز شهید حجت‌الاسلام والمسلمین هاشمی نژاد بوده است. همچنین تالار و سالن‌های شهرداری مشهد با شعارها و پلاکاردهای مذهبی و سیاسی تزیین شده بود.

- ارسال پیام‌های تبریک

با ورود امام خمینی^(ع) به ایران، چوبک، شهردار مشهد، جزروُسای اداراتی بود که زودتر از دیگران پیام تبریکی به همین مناسبت ارسال کرد. کارکنان شهرداری نیز در اطلاعیه‌ای در روزنامه آفتاب شرق، پشتیبانی و تأییدشان را اعلام کردند که در متن آن چنین آمده‌است: «خون شهدا درخت انقلاب را بارور ساخت و نخستین جوانه‌آن با نخست‌وزیری سرباز لایق نهضت مردم ایران، آقای مهندس بازرگان، به حاصل نشست. این سرآغاز برقراری جمهوری اسلامی تحت رهبری امام خمینی را به هم‌میهنان مبارز تهنیت گفته و پشتیبانی و تأیید خود را اعلام می‌داریم.» در ادامه نیز انجمن شهر با کمی تأخیر در ۲۱ بهمن پیام تبریکی به تهران تلگراف کرد.

از طرف شهرداری نیز خاک‌روبه‌های معابر محلات مختلف جمع‌آوری و شهر برای جشن پیروزی انقلاب پاک‌سازی شد.

پیست اسکی آبیعی سال ۱۳۴۰/عکس از محمود پاک‌نژاد/ کتابخانه ملی ایران

طریقه حمل‌ونقل موجب تفاسیر زیادی شد و کسانی که خود را اهل اطلاع می‌دانستند، در شهر مشهد شهرت دادند که این‌ها بمب هستند و قونسول آن‌ها را برای خراب کردن زیارتگاه شیعیان وارد کرده است و از ترس اینکه مبادا با وسایل نقلیه منفجر شوند، آوردن آن‌ها را به عقیده حمالان گذارده است. بنابراین منتقدان محلی انجمنی تشکیل دادند و پس از مشورت قرار بر این شد که از قونسول انگلیس درباره این اشیا توضیحی بخواهند و تا جواب قونسول خانه آورد و کابینه را تأسیس نمود و منتقدین را دعوت کرد که در جشن افتتاح این کابینه حضور به هم رسانند. بنابراین انجمن تشکیل شد و پس از مشورت چنین نتیجه گرفتند که دیدن این اشیا برای آنان فایده‌ای ندارد و از شرکت در جشن هم خودداری کردند.»

برای زارعین سودمند می‌باشد. با

اینکه پاسخ قونسول از روی صداقت بود، گفته او را باور نکردند و همه به‌اتفاق چنین پنداشتند که تمام آن‌ها بمب‌های مخرب است و به قونسول پیام دادند که باید این صندوق‌ها را قبل از رسیدن به‌شهر باز کند تا اعضای انجمن آن‌ها را معاينه کنند و پس از بازرسی واردشهر شود. قونسول خواسته آن‌ها را قبول نکرد و اشیا را در بیرون شهر محفوظ نگاه داشت. پس از چندی که مردم از سروصدا افتادند، محرمانه آن‌ها را به‌تدریج به قونسول‌خانه آورد و کابینه را تأسیس نمود و منتقدین را دعوت کرد که در جشن افتتاح این کابینه حضور به هم رسانند. بنابراین انجمن تشکیل شد و پس از مشورت چنین نتیجه گرفتند که دیدن این اشیا برای آنان فایده‌ای ندارد و از شرکت در جشن هم خودداری کردند.»

مشهدیات

مشهدیات– **گفتارهایی در باب تاریخ و فرهنگ شهر بهشت** (قسمت چهارم) **تاریخ مشهد به روایت «مفاتیح‌الجنان»** (بخش پنجم)

مرضیه ترابی

صحبت ما در ستون مشهدیات درباره اطلاعاتی بود که مرحوم شیخ عباس قمی در کتاب ارجمند «مفاتیح‌الجنان، درباره تاریخ مشهد آورده‌است، موضوعی که شاید خیلی از ما با آن برخورد کرده‌ایم، اما به‌دنبال شرح و تفسیر اطلاعات آن نبوده‌ایم. البته چنین تصویری دور از ذهن نیست؛ در چهار قسمت پیشین عرض کردیم که شان کتاب «مفاتیح‌الجنان، دعا و امور تعبیدی است و اینکه بخواهیم از آن توقع کتاب تاریخی داشته‌باشیم، دور از ذهن است. با این حال، توجه به اطلاعات تاریخی موجود در آن که در اوایل دهه ۱۳۰۰ خورشیدی به کوشش شیخ‌عباس قمی جمع‌آوری شده و به رشته تحریر درآمده، هم جذاب است و هم می‌تواند کمکی باشد برای مرور فرازی از تاریخ شهرمان که خبر از پیشینه پربار آن دارد.

- گزارش اقدامات شاه‌عباس در مشهد

روایت شیخ‌عباس قمی را درباره تاریخ مشهد تا ماجرای زیارت پیاده شاه‌عباس یکم از اصفهان به مشهد دنبال کردیم. امروز می‌خواهیم با هم به آخرین فراز گزارش تاریخی شیخ‌عباس قمی درباره تاریخ مشهد بپردازیم، فرازی که از نظر استنادی و توجه به جزئیات، برگزارش‌های قبلی رجحان دارد. مؤلف «مفاتیح‌الجنان، می‌نویسد: «چون [شاه‌عباس] به مشهد مقدس رسید، صحن مبارک را وسعت داد و ایوان علیشیر که درگاه روضه متبرکه از آنجا بوده و در یک گوشه صحن قرار داشت و بدنما بود، در وسط قرار داد و ایوانی برابر آن در طرف دیگر ساخت و خیابانی از دروازه غربی شهر تا شرقی طرح کرد که از هر طرف به صحن رسید.» از میان ایوان‌ها گذشت و چشمه‌ها و قنات‌ها احداث کرد و به شهر آورد و نه‌ری از میان خیابان و حوضی بزرگ در وسط ایجاد کرد که آب از حوض گذشته، به خیابان شرقی جاری گردد و در بناهای مذکور کتیبه‌ها به خط میرزا محمدرضا صدرالکتاب و علیرضا عباسی و محمدرضا امامی رسم شد و بارگاه مطهر را به طلا تذهیب کرد.»

- شرحی کوتاه بر یک گزارش

در حکومت شیعی مذهب صفوی، مشهد جایگاه ویژه‌ای داشت، تنها شهری در قلمرو حکومت ایران که مرقف مطهر یکی از ائمه معصومین^(ع) در آن واقع بود. البته حکومت ایران در عراق نیز نفوذ داشت، اما در آن خطه از نقطه‌نظر منافع، با عثمانی‌ها درگیر بود و استقلال لازم را نداشت. گزارش‌هایی در دست است که نشان می‌دهد شاه‌عباس با تقویت سفرهای زیارتی به مشهد، درصدد کاستن از مسافرت‌های شیعیان ایران به خاک عثمانی بود، همان‌طور که پیش‌تر هم اشاره کردیم. برخی مانند تاورنیه، جهانگرد و بازرگان فرانسوی، چنین دیدگاهی دارند که چندان دور از ذهن هم نیست. به‌هرحال، ارادت یا رقابت یا سیاست، هرکدام را ملاک عمل شاه‌عباس قرار دهیم، او سعی گسترده‌ای در گسترش مشهد و تبدیل آن به شهری بزرگ و زیبا کرد و نتیجه آن، تحول ساختاری در الگوی شهرسازی مشهد بود. همان‌طور که پیش از این نیز اشاره کردیم، بنای صحن عتیق در دوره سلطان حسین بایقرا، آخرین امیر قدرتمند دودمان تیموری، به همت وزیر خردمندش، امیرعلیشیر نوایی، گذاشته‌شد. این صحن در دوره شاه‌عباس به چهاربرابر اندازه اولیه گسترش یافت و همان‌طور که شیخ‌عباس قمی نیز اشاره کرده‌است، ایوان طلای کنونی که در آن زمان به ایوان «علیشیر» شهرت داشت (و البته هنوز آن را با طلا نپوشانده بودند و این کار در دوره نادرشاه افشار انجام گرفت)، در مرکز معماری ضلع جنوبی صحن قرار داده و با استفاده از قرینه‌کردن آن، ایوان‌های دیگری در شمال، شرق و غرب ساخته‌شد. جالب است بدانید که کاربری ایوان شمالی، یعنی ایوانی که امروزه به ایوان عباسی مشهور است و ورودی بست شیخ طبرسی در آن قرار دارد، «مدرس» تعریف شده‌بود؛ یعنی فضایی برای تدریس استادان علوم دینی. رویکرد شاه‌عباس در توسعه شهر مشهد، فقط افزایش ساخت‌وسازها نبود. او به زیرساخت‌ها و به‌ویژه تأمین منابع آب لازم نیز توجه داشت. نهر خیابان که درواقع همان نهر ایجادشده به کوشش امیرعلیشیر نوایی بود و در ابتدای کار آب چشمه گلسب (چشمه گیلاس) را به مشهد می‌رساند، در دوره شاه‌عباس به نحوی احیا شد و با آب قنات‌های اطراف شهر، تقویت شد. این اقدام با تلاش برای زیباسازی مشهد همراه بود. مشهور است که طرح خیابان مشهد را شیخ‌بهایی ریخت، خیابانی که پس از خیابان‌هایی در هرات، قزوین و اصفهان، چهارمین خیابان ایران محسوب می‌شد. مسیر خیابان از دروازه بالاخیابان تا دروازه پایین خیابان امتداد داشت و از میان آن، نهر خیابان عبور می‌کرد. بدیهی است که چنین توسعه بزرگی، هم وقت‌گیر بود و هم هزینه‌بر. نهاد وقف برای تأمین منابع مالی به کار گرفته شد و درباریان شاه‌عباس برای ساخت مکان‌های فاخر در حرم مطهر رضوی به رقابت با هم پرداختند. رواق و گنبد ا…وردی‌خان که یکی از شاهکارهای بزرگ هنر اسلامی است، در همین دوره ساخته و تزیین شد.

- کتیبه تاریخی شاه‌عباس در مفاتیح‌الجنان

یکی از بخش‌های تزیین حرم رضوی مربوط به استفاده از هنر خطاطی برای ثبت آیات و روایات بر در و دیوار حرم یا ثبت تاریخ در قالب کتیبه‌هاست. از خطاطان بنام عصر صفوی که نامشان در حرم رضوی نصب شد و شاه‌عباس نیز کتیبه‌ای را دور گنبد طلا به یادگار گذاشت که شیخ‌عباس قمی متن آن را در «مفاتیح‌الجنان» ثبت کرده و ترجمه آن چنین است: «به نام خدا که رحمتش بسیار و مهربانی‌اش هیشگی است. از بزرگ‌توفیقات‌خدای سبحان اینکه موفق نمود سلطان اعظم، سرور پادشاهان عرب و عجم، دارنده نسب پاک نبوی و حسب تابناک علوی، خاک‌قدم‌های خدمتکاران این قبه مطهر لاهوتی، غبار

کفش‌های زائران این گلشن نورانی، رواج‌دهنده آثار اجداد معصومینش، سلطان فرزند سلطان، ابوالمظفر شاه‌عباس حسینی‌موسوی صفوی بهادرخان. پس سعادت یافت به آمدن ما پای پیاده از اصفهان، پایتخت کشور، به زیارت این حرم شریف و به طلاکاری این گنبد از مال خالصش در سال ۱۰۱۰ قمری تشرف پیدا کرد و در سال ۱۰۱۶

به پایان رسید.»

منبع تصویر

و اسناد

در گزارش

بعد از روز

پیروزی:»

مرکز اسناد

و

تاریخ

توسعه‌شهر

شهرداری

مشهد

فتو

ایران

بازار گرم تفریح در زمستان‌های سرد

فتو

ایران

بمبی که قرار بود شهر را خراب کند!

ماجرای ورود نخستین دستگاه هواشناسی به مشهد

تاریخ نگار